

Lausunto selvitystyön tueksi: Pitkien koulumatkojen raskaus ja epäreilisuus

Kiitän opetus- ja kulttuuriministeriötä mahdollisuudesta tuoda esiin tutkijanäkökulmia *Oikeus oppia* -ohjelman selvitystyön tueksi. Pohjaan lausuntoni tutkijakokemuksiin ja tutkimustuloksiin, joita olemme kerryttäneet erityisesti harvaanasutuilla syrjäseuduilla elävien yläkouluikäisten parissa tehdyissä tutkimushankkeissa Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Karjalassa. Tutkimustemme nuorten päivittäiset koulumatkat ovat olleet pisimmät Kainuussa, missä ne voivat olla noin 40-50 kilometriä yhteen suuntaan, joskus enemmänkin.

Verrattuna toista kouluastetta käyviin syrjäseutunuoriin peruskouluikäiset lapset ovat hyvässä asemassa: maksuton koulukyyti ratkaisee heidän kohdallaan ainakin jossakin määrin pitkiin koulumatkoihin liittyviä hankaluuksia. Perusasteen oppilaitokset ovat usein myös hieman ”inhimillisemmän” välimatkan päässä heidän kodeistaan kuin toisen asteen oppilaitokset, mikä merkitsee sitä, että koulua voidaan käydä päivittäin kotoa käsin (esimerkiksi Kainuussa haastattelemiemme nuorten koulumatkat toisella asteella pitenivät 140 kilometriin). Pitkät koulubussissa tai erilaisissa koulumatkaketjuissa vietetyt matka-ajat merkitsevät kuitenkin peruskouluikäisillekin varhaisia aamuherätyksiä, aikaista liikkeelle lähtöä, lyhyttä iltavapaa-aikaa, harrastusmahdollisuuksien vähyyttä ja turhaa väsymistä. Vähäinen koulupäivien ulkopuolinen aika vietetään enimmäkseen kotona tai kotipiirissä.

Koulukyytien armoilla oleminen paikassa, josta puuttuu muu julkinen liikenne, tarkoittaa tutkimustemme nuorten näkökulmasta myös tiukkoihin ”kerran-päivässä”-kyytiakatauluihin alistumista. Jos koulupäivien jälkeen on tarjolla esimerkiksi koululaisten kerhotoimintaa tai oppilaskuntakokouksia (tai muuta nuorten harrastustoimintaa tai nuorisotoimen tarjontaa), siihen osallistuminen on mahdollista vain niille, joiden perheissä vanhemmilla on halua, aikaa ja valmiutta toimia osallistumis-, kerho- tai harrastuskuskeina. Näkisinkin, että perusopetuslaki takaa myös syrjäkylien lapsille mahdollisuuden osallistua opetukseen ja oppia koulussa (ainakin, jos päivittäiset matkustamiseen käytetyt tunnit eivät syö kaikkia voimia), mutta koulupäivän kylkeen ripustetut informaalin oppimisen paikat ja mahdollisuudet jäävät monilta heistä kokematta ja kokeilematta.

Tutkimuksissamme olemme tavanneet vain yläkouluikäisiä nuoria, jotka ovat käyneet koulujaan jossakin kuntakeskuksessa tai muussa keskustaajamassa. Alakouluja on tutkimustemme paikkakunnilla ollut joskus myös taajamista kaukana sijaitsevilla pienissä kylissä. Niin sanotut kyläkoulukuolemat ovat kuitenkin kasvattamassa kyläkouluverkon silmäkokoja merkittävästi. Syrjäisten kyläkoulujen lakkauttamisten ympärillä käydään jännitteistä keskustelua, jossa asetetaan usein vastakkain pitkien matkojen väsyttämät alakoululaiset ja vanhojen koulurakennusten pedagogisia aikalaisihanteita täyttämätön arkkitehtuuri. Minulla ei ole suoria, kontakteihin perustuvia tutkimuskokemuksia alakouluista, mutta *Oikeus oppia* -hankkeessa sellainen tieto on varmasti olennaista koottavaa.

Perheiden kuuleminen näissä asioissa on näkemykseni mukaan olennaisinta – heitähän kouluja koskevat päätökset pitkälti koskevat. Syrjäseuduilla lapsista tulee arkisissa asioissa ja arkipäivien sujumisessa vielä enemmän perheistään riippuvaisia kuin keskuksissa, koska reunoilta puuttuvat keskusten tarjoamat puskurit (julkinen liikenne, harrastusmahdollisuudet,

nuorisotyön tarjonta). Syrjäseutulasten koulupäivät ja harrastusoppiminen ovat usein koko perheen ajankäyttöä ja liikkumista heiluttavia asioita, ja yleensä hyvin konkreettisella tavalla. Syrjäisten kotipaikkojen lapset ovat eriarvoisessa asemassa suhteessa lapsiin, joille monet osallistumisen mahdollisuudet ovat lähellä – mutta myös keskinäisesti eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, miten perheillä on mahdollisuuksia ja halua tukea esimerkiksi heidän harrastuksiin kulkemistaan. Koulupäivien kulkua voisikin miettiä ja kehittää niin, että huomioidaan pitkien matkojen tuomat rasitteet ja pääsyesteet kytkemällä koulupäiviin erilaisia harrastusmahdollisuuksia – samoin kuin linjaamalla koulukyytejä niin, että ne mahdollistavat yhdenvertaiset, koulumatkojen pituuksista riippumattomat oppituntien ulkopuoliset oppimisen mahdollisuudet.

Enossa, pienessä joensuulaisessa reunakylässä 26.1.2021

Päivi Armila, YTT

Yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto (sosiologia)

Dosentti, Tampereen yliopisto (kasvatussosiologia)